

MOOSES
MENTULA

WSOY

TOIVIO-
KOSKI

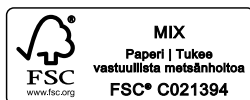

**MOOSES
MENTULA**

**TOIVIO-
KOSKI**

**WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI**

© MOOSES MENTULA JA WSOY 2023
978-951-0-47919-3
WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
PAINETTU EU:SSA

Niinkö vähän sitten onkin ihminen?
Elämä näyttää olevan täynnä kysymyksiä,
vastaamattomia kysymyksiä. Samuelin on nyt
katsottava niitä kasvoista kasvoihin,
melkein joka päivä hän keksii uuden kysymyksen,
mutta ei yhtään vastausta.

TOIVO PEKKANEN: *Tehtaan varjossa* 1932

1.

VAUNUN TUULETUSIKKUNAT olivat auki, mutta hioitava ilma ei liikkunut. Vilho kannatteli edessään kirjaa, jonka kansikuvassa ihmishahmot sukelsivat betonimyllyyn. Hän tuijotti sivuja kiinnittämättä huomiota kirjaimiin, sanoihin, säkeisiin ja niiden muodostamiin runoihin. Hän oli lukenut kirjan aiemmin moneen kertaan. Nyt se ei ollut lukemista varten vaan kilpenä.

Elsa nojasi päänsä Vilhon hartiaan. Vaimon tukka haisi hiusvedeltä ja mäntysaippualta, hengitys oli tasaista tuhinaa. Käsi väsyi ja kirja oli pakko laskea polvelle. Oli nyt perkele, että sekin painoi liikaa. Kirja lipesi jalkatilaan, mutta Vilho ei jaksanut kumartua poimimaan.

Mahassa kuopaisi kauha, joka jätti jälkeensä hontelon olon. Vilho kaivoi povitaskusta pillerin, työnsi suuhun ja klunksautti. Hän kääntyi katsomaan ohi viliseviä koivuja, pajuja, peltoja ja latoja. Mieli painui muistoihin, näkymä sumentui ja muuttui: alkukesän vehreys vaihtui synkäksi talveksi. Vieressä istui Elsan sijaan mies, jonka päätä piti kasassa tiukalle kurottu sideharso.

– Otat sie? mies kysyi.

Hän ojensi kirkasta pulloa pitäen katseensa ikkunassa. Vilho hyväksyi tarjouksen ja hörppäsi. Kulmat nipistyivät ja naama vääntyi.

– Vedellä lantrattua pirtua. Vein sairaalan kaapista.

Mies käänsi päätään. Oikea silmä oli valahtanut pari senttiä vasenta alemmaksi ja tuijotti tiiviisti, kun toinen vatkasi. Vilho palautti pullon. Kumpikaan ei jaksanut puhua. Hetki sitten kranaatit olivat räiskähdelleet, ja miehiä levinnyt mättäille. Vilho oli miettinyt keinoja päästä pois helvetistä ja saanut lomaa kihlajaisten verukkeella.

– Miun morsian ei tiedä, mitä miulle on käynyt, toispuoleinen sanoi.

Hän kohotti pulloa, aataminomena pomppasi kahdesti. Vilho huomasi miehen oikean jalan päättyvän polven alapuolelta.

– Piti pykätä mökki ja raivata pelto.

Käytävän toisella puolella istuva sotilas avasi haitarin palkeet, sanoi soittonsa päälle, ettei tänne olla suremaan tultu ja alkoi laulaa:

– *Juomaripojan hevonen se seisoo joka kapakalla, joka kapakalla, juomaripojan hevonen se seisoo joka kapakalla!*

Vaunun ovi aukesi ja sisään astui tummansiniseen univormuun pukeutunut mies. Sinitakin suu aukeili, mutta ääni ei kantanut mökän yli. Hän tempaisi kumiletkun vyöltään, harppoi soittajan luo ja löi tätä käsivarteen. Haitari putosi ja päästi parkaisun.

– Hävetkää! Ei ole perkele juhlan aika, poliisi sanoi.

Haitarinsoittaja painoi oikealla kädellään käsivarttaan, heijasi itseään ja ulisi.

– Mene paskalakki ite tykinruuaksi niin tiiät jotakin, joku murahti.

Poliisin naama karahti lähes siniseksi ennen kuin hän tuhahti ja poistui samaan suuntaan, josta oli tullut.

Juna jarrutti asemalle ja Vilho hyppäsi jäiselle laiturille. Saapas luiskahti, mutta hän sai pidettyä tasapainonsa. Vanttila oli pieni paikka, joten Vilho tunnisti useimmat laiturilla odottavat. Vilho oli saanut tiedon lomansa myöntämisestä viime tipassa, joten kukaan ei ollut häntä vastassa. Junanlähettäjä vihelsi pilliinsä, kimakka ääni muuttui Vilhon päässä kuolinhuudoksi. Oli vajottava kyykkyyn. Hän naamioi liikkeensä saappaan varren asennon kohentamiseksi ja keskitti katseensa nahkassa olevaan naarmuun. Kun ääni vaimeni, Vilho nousi, kohensi repun hihnoja, otti rintataskusta tupakan ja tikut.

Kotiin oli kuutisen kilometriä. Vilho ajatteli, että kävellessä olisi aikaa yrittää selvittää päätä, yrittää löytää se ihminen, joka sotaan oli lähtenyt. Samana oli säilynyt ainoastaan kuori. Oli ollut pakko päästä pois, kihlajaiset olivat vain veruke, eikä hän ollut edes kosinut. Vilho kääntyi tienposkeen, kumartui ja yökkäsi. Suusta tuli ainoastaan limaa. Oliko hän tehnyt Elsaista jotain muuta kuin tämä oli? Jos Elsa haisisi tai tuntuisi vastenmieliseltä? Oliko hän aikeissa kosia naista, joka oli olemassa vain kuvitelmissa? Ja entä jos Elsa oli kirjoitellut vain piristääkseen hänen mieltään. Jos Elsa ei halunnutkaan

häntä. Vilho kaapaisi tien vierestä lunta suuhunsa, mutta kylmyys ei rauhoittanut ajatuksia.

– Vieläkö on pitkästi? Elsa kysyi.

Vilho vilkaisi kelloaan, jonka ranneke oli rispaantunut.

– Reilu tunti, hän sanoi.

– Eiköhän myö syyä loput eväät, Elsa sanoi.

Vaimo ei odottanut vastausta vaan kaivoi jo pergaminiin käärittyjä leipiä ja maitopulloa käsilaukustaan. Vilho koukkasi pullon käteensä ja alkoi avata kierrekorkkia peukalolla ja etusormella. Korkki ei hievahtanut, vaikka ote piti. Elsa tarttui pullosta auttaakseen, mutta Vilho ei päästänyt irti.

– Mie avaan.

Hän asetti pullon vasempaan kainaloon, tarttui korkista peukalohangalla ja nyrkin sivulla. Aukesi. Lämmin olo humautti päähän, ja heti sen jälkeen häpeä. Oliko hän niin surkea, että koki ylpeyttä pullon avaamisesta.

Äiti oli juossut vastaan sisävaatteissa, ja isä kävellyt perässä kuin kapisen ketun karvoista tehty reuhka takaraivolla.

– Luojalle kiitos, äiti henkäisi.

Äiti halasi ja painoi pään hänen rintakehäänsä vasten, tunki lapaluut selän puolelta.

– Miten likainen sie olet, äiti sanoi, mutta ei päästänyt irti.

Isä jymäytti nyrkillä rintaan. Sen ylähuuli väpätti ja silmät kiilsivät. Isän kasvoille olivat uurtuneet suupielistä kohti leukaa kulkevat juovat.

– Mie lämmitän saunan, isä sanoi ja päästi suustaan yskäisyksi naamioidun vinkaisun.

– Sie olet nälissäs. Tule sisälle, niin taion jotakin, äiti sanoi.

Kohta Vilho lusikoi lanttusoppaa ja joi maitoa.

– Miten sie pärjää? äiti kysyi.

– En mie halua puhua, Vilho sanoi.

– Mie olen niin pelännyt, kun Lakan molemmat pojat ja Näkin...

Vilho keskeytti ja kertoi, kuinka hän ja Elsa olivat kirjoitelleet. Ilmoitus synnytti odottavan hiljaisuuden, joka tuntui Vilhosta pidemmältä kuin varmasti olikaan.

– Elsa on kunnan tyttö. Ja nättikin, semmoinen sirpsakka, äiti sanoi.

Isä astui sisälle ja sanoi, että sauna oli valmis.

Kiuaskivet sihahtivat ja peltikylki paukahti, kun isä heitti löylyä. Äiti veti etusormellaan Vilhon kylkiluita pitkin ja päästi suustaan pyykkilaudan hankaamista jäljittelevän äänen.

– Eikö ne anna ruokaa, hän sanoi.

Vilho siirsi äidin käden kupeeltaan.

– Elä töki, hän sanoi.

Isä roiskaisi lisää vettä kiukaalle. Korvia alkoi polttaa niin, että oli nojaututtava linkkuveitsekseksi. Lämpö kutitti pakkasen sinestämiä varpaita.

– Nyt se alko urostella, äiti sanoi ja laskeutui alalau-
teelle.

Äiti käski Vilhoa kertomaan uutisensa myös isälle. Vilho toisti äidille sanomansa ja epäröi hetken ennen kuin jatkoi:

– Mie aion kosia sitä.

Isä murisi jotain hyväksyvää, mutta vaikutti sitten ymmärtävän asian merkittävyyden, otti vastaan vesihau-
teesta ja alkoi takoa Vilhon selkää.

– Pojan perkele! isä sanoi.

Vilho oli nähnyt Elsasta unia, joita hän ei uskaltanut hereillä ollessa palauttaa mieleensä. Tuntui, että kulli alkoi jäykistyä. Hän puristi reitensä lujaa yhteen ja nosti kädet ylös, kun isä ropsutteli vastalla rintakehän. Sau-
noessa pystyi kuvittelemaan, että oli vielä poikanen. Hän oli syntynyt tässä saunassa, kuten isäkin. Vilho katsoi äidin roikkuvia tissejä ja säärissä tulvajokina virtaavia suonia. Isän luisevaa rintakehää peitti harmaa villa, ja varpaankynnet olivat kuin hevosen kaviot.

– Riittää, Vilho sanoi isälle.

Hän alkoi vuorostaan vastoa isän luomien peittämää selkää.

– Ai, ai, tekee hyvää, isä sanoi ja irvisteli.

– Haistat sie? Vilho kysyi.

Elsa nosti päänsä Vilhon hartialta ja imaisi, naama puristui pieneksi. Veturin pilli soi pitkään ja vaunu ryt-
kähti. Ikkunasta näkyi, miten paidattomat, kesäpiipoiset pojat säntäsivät karkuun.

- Penskat panneet jotain kiskoille, Vilho sanoi.
- Mikä se oli?
- Joku rautaromu varmaan.
- Ei kun haju.
- Niin, niin. Tehdas haisee.

Elsa nyrpisti nenäänsä kuin kissa sipulille.

- Ja tuohonko pitäisi tottua, hän sanoi.

Vaimon säikähtänyt ilme sulatti jotain Vilhon sisällä. Hän nappasi Elsaa polven yläpuolelta ja puristi, siirsi kätensä niskalle ja hieroi. Elsan huulet käväisivät Vilhon poskella. Juuri nyt oli hyvä. Jospa matka vain jatkuisi ja jatkuisi.

Vilho oli pyyhkäissyt rukkanella lumet irti suksiensa pohjasta ja nostanut sivakat Elsan kotitalon seinää vasten. Hänellä oli ollut päällään noen mustaama asepuku. Tai oikeammin kyseessä oli oma sarkapuku, josta oli tullut asepuku sotaväestä saadun leveän nahkavyön myötä. Karvalakissa oli kokardi.

Jännitys salpasi hengen. Vilho imi muutamalla voimakkaalla vedolla tupakan loppuun, heitti sen maahan, puhalsi lujaa, kopautti nyrkillään oveen ja veti sen auki.

- Päivää taloon, hän sanoi.

Elsan äiti Anja istui keinutuolissa ja kutoi. Muita ei näkynyt.

- Villekö se?

Anja laski kutomuksensa syliin ja katsoi omituisesti.

- Jos sie tuot Tuonelan viestin niin...

Lause keskeytyi nyyhkytykseen.

– En veikkonen. Miulla on ihan muuta, Vilho kiirehti sanomaan.

Anja keinutteli vaiteliaana ja pyyhki silmänsä esiliinan helmaan.

– Einon viimisestä kirjeestä on kohta puoli vuotta. Tiedätkö sie siitä mitään?

– Myö ollaan eri joukkueissa. Ei olla satuttu kohakkain.

Anja katsoi pakkasen ikkunaan nyplänneitä kukkia ja kääntyi takaisin Vilhon puoleen.

– Mutta mitä asiaa sie toimitat?

Vilho tunsu poskiensa punehtuvan. Hän oli ollut hilkun päässä kuolemasta useita kertoja ja pystynyt toimimaan, mutta tämä tilanne kohmetti yöpakkasen panemaksi karpäseksi. Anjan nenänvarren ympärille neulanpäiksi puristuneet silmät laajenivat.

– Miehän taiankin tietää. Siekö se olet tytölle kirjoitellut? Joka ilta se on yömyöhään istunu kammarissa kynä kiinni paperissa.

Vilho nyökkäsi.

– Ne on navetassa Auvon kanssa. Mella poikii.

Navetan ovelta hyökkäsi vastaan heinän ja lannan haju, joka kiusasi nenän kutiamaan. Vilho aivasti äänekkäästi.

– Päivää.

Vilho odotti kynnyksellä, että silmät alkaisivat nähdä hämärässä.

– Villekö se? Auvo kysyi.

Vilho ei vastannut, sillä hän näki vain oljen päällystämällä maalattialla istuvan Elsan, jonka sylissä lötkötti

liman peittämä vasikka. Emo nuoli poikastaan, jota Elsa kuivasi samaan aikaan oljilla. Vilho kyyristyi Elsan viereen ja ojensi kätensä vasikkaa kohti. Karhea ja lämmin kieli lipaisi kämmenselkää. Elsa käänsi päänsä pois. Sen hartiat hytkähtivät. Ei oikein saanut selvää, pidättikö se itkua vai naurua. Kohta se käänsi kasvonsa vasikkaa kohti ja sanoi:

– Se on Hilke.

Vilho laski reppunsa heinien päälle ja kyyristyi Elsan viereen.

– Pikkunen Hilke, hän sanoi ja silitti peukalollaan vasikan turpaa.

Elsa alkoi nauraa. Se oli kehräävää ja hieman käheää naurua. Huivin alta karannut vaalea hiussuortuva muodosti ongenkoukun vasemman kulmakarvan päälle. Vilho laski kätensä Elsan kämmenselälle. Navetan ovi kolahti kiinni. Vilho ja Elsa vilkaisivat ovelle ja sitten toisiinsa.

– Mie en tainnut edes tervehtiä sitä, Vilho sanoi.

Elsa huitaisi kättään sen merkiksi, ettei sillä ollut väliä.

– Auttaisitko sie ylös?

Vilho nosti Elsaa kainaloista ja katsoi tätä silmiin.

– Mie olen yltäänsä paskassa, Elsa sanoi.

Vilho veti Elsan kiinni itseensä.

– Nyt olen miekin.

Elsan poski nojasi hänen rintakehäänsä. Oman poskensa hän painoi ruusukuvioisella huivilla peitettyyn päälakeen. Maailma supistui navettaan. Kunpa he saisi-

vat aina olla tällä tavalla: kahdestaan turvassa ja lämpimässä. Hän ei halunnut irrottaa, eikä Elsa pyristellyt. He huojuivat kuin olisivat tanssineet. Lehmät mylvähtelivät musiikiksi.

– Mennään tupaan. Muuten ne ihmettelee, Elsa sanoi.

Navetalta talolle tallatulla polulla Elsa vilkaisi taakseen kuin tarkistaakseen, pysyikö hän mukana.

Konduktööri ilmoitti, että Hokan asemalla jouduttaisiin odottamaan tovi, sillä vastaan tuleva juna oli myöhässä ja se piti ohjata toiselle raiteelle.

– Mie taian käydä tupakilla, Vilho sanoi.

– Elä vaan jää junasta.

– Kyllä siellä pilli soi, kun pitää hypätä kyytiin. Ja tästä on Toiviokoskelle niin lyhyt matka, että sen voi vaikka kävellä.

– Et saa jäädä!

– No en...

Savu lämmitti ja kutitti sieraimia. Vilho huomasi aseman portaalla istuvan riparapaisen pikkupojan katsovan kiinnostuneena ja supattavan jotakin kaverilleen. Hän tiesi kyllä, mikä oli kiinnittänyt poikien huomion.

– Tätäkö työ ihmettelitte? Vilho kysyi.

Hän otti tikkuaskin taskusta, asetti sen kämmenelleen ja noukki tikun peukalon ja raapaisupinnan väliin, painaisi tikkua ja vapautti otteen askista. Tikku syttyi, aski lensi voltin ilmassa ja putosi takaisin kämmenelle. Pojat nauroivat.

Vilho imi ihailusta varmuutta. Kyllä hän selviäisi. Jos tikun pystyi sytyttämään omalla tavallaan, tehtaan töihinkin löytyisi konstit.

Elsa koputti junan ikkunaan. Vilho hymyili ja katsoi vaimoan silmiin. Heitti tupakin maahan, polki sitä kengällään ja nousi junaan.

He olivat lähteneet hiihtämään hangelle, jonka pakkaneen oli jäätänyt suojasään jälkeen. Sukset olivat luistaneet hileiden päällä kuin itsestään, aurinko kimallellut Elsan silmistä. Mielessä oli myllertänyt niin, että tavallisesti ajattelematta tapahtuva hiihtäminen tuntui hankalalta. Hän ymmärsi Auvoa. Ei hän ollut mikään täyskäsi vaan riskiveto.

Vilho ja Elsa laskettelivat penkkaa lammen jäätä kohti. Viima suhisi korvissa ja auringon kilo häikäisi. Suksen kärki sujahti kaarelle jäätyneen pajun alle ja kiepautti ympäri kuin permantovoimistelijan. Suksi katkesi ja jalka upposi jääkuoren läpi hankeen.

Elsa kurvasi viereen. Lumi pöllysi ja hameenhelma heilahti.

– Perkele kun tuollainen ansa, Vilho sanoi.

Hän tempoi jalkaansa, mutta se ei hievahtanut.

– Sie olet nyt miun armoilla, Elsa sanoi, nauroi, irrotti suksensa, pukkasi Vilhon karvareuhkan päästä ja hieroi hiuksiin puuterilunta.

– Ootahan, kun pääsen irti, Vilho sanoi.

Elsan silmät sirkkuiivat ja suu nauroi.

– Nytpä mie keksin, Elsa sanoi.

Se on toivo joka haisee.

Tehdaspaikkakunnalle muuttavien Vilhon ja Elsan eväät ovat köyhät, mutta he luottavat yhtiön pitävän huolen omistaan. Rintamakirjeenvaihdossa toisensa löytänyt nuoripari haistaa Toiviokosken paperitehtaan höyryissä lupauksen. Tänne rakennettaisiin perhe ja yhteinen tulevaisuus.

Sodan haavat eivät umpeudu kuitenkaan helpolla, vaan ihmisiä vainoaa elämätön elämä. On nuorina leskiksi jääneitä naisia sekä miehenkuoria, jotka ovat edelleen henkisesti rintamalla. Tehdasyhteisö on yhtenäinen ulospäin, mutta sen sisällä jakaudutaan luokkaleireihin. Sekä tehdasyhteisö että Vilho ja Elsa joutuvat etsimään yhteistä säveltä.

Toiviokoski on intensiivinen kuvaus jälleenrakennuksen Suomesta ja sammumattomasta elämänjanoista.

www.wsoy.fi

84.2

ISBN 978-951-0-47919-3